

Anna Kontula vas

Kirjallinen kysymys vankien oikeudesta kirjastopalveluihin ja vankilakirjastotoiminnan kehittämisestä

Eduskunnan puhemiehelle

Vankien sivistyksellisistä oikeuksista kirjastopalveluihin on säädetty perustuslaissa, laissa yleisistä kirjastoista ja vankeuslaissa.

Perustuslain 16 §:n 2 momentin mukaan julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle yhtäläinen mahdollisuus saada kykyjensä ja erityisten tarpeidensa mukaisesti myös muuta kuin perusopetusta sekä kehittää itseään varattomuuden sitä estämättä. Perusoikeusuudistuksen esitöiden (HE 309/1994 vp s. 64) mukaan julkisen vallan tulee luoda edellytyksiä yksilön mahdollisuudelle kehittää itseään muun muassa ylläpitämällä ja tukemalla kirjastoja. Esitöissä edellytetään, että itsensä kehittämisen mahdollisuutta edistäviä järjestelmiä, kuten erityisesti kirjastolaitos, on riittävästi olemassa, ja julkisen vallan velvollisuuksista säädetään tarkemmin laissa.

Perustuslain 8 §:n 3 momentin mukaan myös vapautensa menettäneen oikeudet turvataan lailla. Vankeuslain 1 luvun 3 §:n mukaan vankeuden täytäntöönpano ei saa aiheuttaa vangin oikeuksiin eikä olosuhteisiin muita rajoituksia kuin niitä, joista säädetään lailla tai jotka välttämättä seuraavat itse rangaistuksesta. Vankilan olot on järjestettävä niin pitkälle kuin mahdollista vastaamaan yhteiskunnassa vallitsevia elinoloja.

Perusoikeusuudistuksen esitöiden (HE 309/1994 vp s. 25) mukaan kaikki henkilöryhmät ovat yhdenvertaisessa asemassa perusoikeuksien suhteen ja oikeuksien rajoitusten hyväksyttävyyys tulee arvioida tavanomaisten rajoitusedellytysten mukaan. Vapaudenmenetys ei sellaisenaan muodosta perustetta rajoittaa henkilön muita perusoikeuksia. Perustuslakivaliokunta on vakiintuneesti katsonut, että vangit nauttivat yhdenvertaisesti samoista oikeuksista kuin muutkin ihmiset (esimerkiksi lausunnossaan PeVL 40/2020 vp). Näin ollen vangeilla on perustuslain nojalla lähtökohtaisesti yhdenvertainen oikeus kirjastopalveluihin kuin muillakin kansalaisilla.

Vankien kirjastotoiminnasta on säädetty tarkemmin sekä yleisistä kirjastoista annetussa laissa, jossa säädetään yleisemmin kaikkien yhdenvertaisesta oikeudesta käyttää kirjastopalveluita, että vankeuslaissa.

Vankeuslain 11 luvun 4 §:n mukaan vankilassa on oltava kirjasto tai vangeille tulee järjestää mahdollisuus käyttää yleisiä kirjastopalveluja. Vankilan kirjaston on toimittava yhteistyössä yleisten kirjastojen kanssa, ja sen toiminnan tulee vastata yleisten kirjastojen toimintaperiaattei-

Kirjallinen kysymys KK 722/2021 vp

ta. Vangeille on varattava riittävän usein pääsy vankilan kirjastoon, ja heitä on ohjattava kirjaston käytössä.

Vankeuslain luvun 11 luvun 4 §:n sanamuoto on jossain määrin tulkinnanvarainen. Nykyistä sanamuotoa voi tulkita siten, että vankilan kirjasto olisi vaihtoehto yleisille kirjastopalveluille. Kuitenkin vankeuslain esitöistä (HE 263/2004 vp s. 174) käy ilmi, että tarkoitus on ollut säätää vankien oikeudesta sekä vankilakirjastoon että yleisen kirjaston palveluihin. Hallituksen esityksessä vankeuslaista todetaan seuraavaa:

"Nykyistä lakia vastaavasti pykälään ehdotetaan säännöksiä vankilan kirjastosta ja mahdollisuudesta käyttää yleisen kirjaston palveluja. Maininnalla yleisten kirjastojen palveluista tarkoitetaan, että vangeille voidaan vankilan valvonnan asteesta riippuen antaa mahdollisuus käydä itse yleisessä kirjastossa tai vankilassa käyvässä kirjastoautossa. Yleisten kirjastojen palveluiden käyttö voidaan järjestää myös kaukolainauksin vankilan kirjaston kautta, jos vankilassa on kirjasto. Normaalisuusperiaatteen mukaisesti pykälään ehdotetaan lisäksi säännöstä, jonka mukaan vankilan kirjastojen on oltava yhteistyössä yleisten kirjastojen kanssa ja kirjaston toiminnan tulee vastata näiden toimintaperiaatteita."

Esitöiden tarkoitus on siis ollut säätää vankien oikeudesta vankilakirjastoon ja yleisen kirjaston palveluihin. Oikeus pitää sisällään joko itse käynnin kirjastossa tai kirjastoautossa tai mahdollisuuden käyttää yleisten kirjastojen järjestämää kaukolainauspalvelua. Kaukopalvelu on mahdollista, jos vankilassa on kirjasto.

Kirjastopalveluihin on kiinnittänyt huomiota useissa ratkaisuisaan myös eduskunnan oikeusasiamies (esim. Turun vankilan tarkastus EOAK/2449/2019 s. 49 ja Dnro 2076/4/13, 3.6.2013). Ratkaisuisaan oikeusasiamies katsoi, että vangeille tulee järjestää mahdollisuus yleisten kirjastopalveluiden lainauspalvelujen käyttöön. Oikeusasiamies totesi myös päätöksessä (2400/4/08), että kirjastoa koskeva säännös ei anna valtuutusta tapauskohtaiseen harkintaan yksinomaan vangin opiskelun perusteella ja että perustuslain takaaman sananvapauden näkökulmasta kaikilla vangeilla tulisi olla oikeus vastaanottaa tietoja. Oikeusasiamies otti ratkaisussaan kantaa siihen, että vankilatarkastuksen kohteessa vankilan kirjastossakäyntijärjestelyt eivät vastanneet lakia, keskushallintoyksikön määräystä eivätkä laillisuusvalvontakäytäntöä.

Edellä kuvatun lainsäädännön, esitöiden ja oikeusasiamiehen ratkaisujen perusteella on selvää, että vangeilla tulee olla samanlainen oikeus yleisten kirjastopalvelujen käyttöön kuin muillakin kansalaisilla. Mahdollisuus käyttää yleisiä kirjastopalveluita täydentää ja tukee esitöiden mukaan vankiloiden omia kirjastoja.

Mikäli vankien oikeuksia kirjastoon taas nimenomaisesti haluttaisiin rajoittaa, tulisi tästä rajoituksesta säätää lailla perusoikeuksien rajoitusedellytysten mukaisesti. Kuitenkin yleisistä kirjastoista annetussa laissa nimenomaisesti säädetään velvollisuudesta järjestää kirjastopalvelut kaikille väestöryhmille ja ottaa erityisryhmät huomioon palvelujen järjestämisessä. Yleisistä kirjastoista annetussa laissa säädetyt kirjastopalvelut koskevat siis myös vankeja.

Epäselvyyksiä vankien kirjastopalveluiden järjestämismuodon lisäksi on aiheuttanut myös vankilakirjastotoiminnan kehittämistehtävän vastuunjako ministeriöiden välillä.

Kirjallinen kysymys KK 722/2021 vp

Vankilakirjastotoimintaa on kehitetty alueellista kehittämistehtävää hoitavien kirjastojen yhteisessä kehittämishankkeessa, jota on koordinoanut Turun kaupunginkirjasto. Opetus- ja kulttuuriministeriö on rahoittanut hanketta yleisten kirjastojen momentilta 29.80.30 (valtionavustukset yleisten kirjastojen toimintaan, kiinteä määräraha) avustuksina valtakunnallisiin ja alueellisiin kehittämistehtäviin. Rahoitus päättyy vuoden 2021 lopussa, ja nyt valtionavustukselta puuttuu vastuuministeriö.

Vaikka vankilakirjastotoiminnasta on tullut entistä järjestelmällisempää, se kuitenkin edelleen tarvitsee koordinoivaa tahoa. Opetus- ja kulttuuriministeriön ja oikeusministeriön hallinnonalojen yhteistyönä on myös valmisteltu vankilakirjastotoiminnan linjaukset, joissa on kuvattu toiminnan periaatteet ja toiminnassa mukana olevien tahojen tehtävät ja vastuut. Rikosseuraamuslaitos vastaisi vankilakirjaston tilojen, aineiston hankinnan, kirjastojärjestelmän hankinnan ja ylläpidon sekä kirjaston päivittämisen ylläpidon kustannuksista ja valvoisi kirjastotoiminnan järjestämistä tiloissaan. Ammattimaisen, koordinoivan tahon rooli yleisten kirjastopalveluiden ja vankilakirjastojen välillä on kuitenkin ratkaiseva vankien sivistyksellisten oikeuksien turvaamisessa.

Kuten edellä on todettu, vankeuslain säännösten nojalla vankilakirjastojen tehtävän voidaan katsoa olevan lähinnä yleisten kirjastojen tehtäviä täydentävä siltä osin kuin vangeilla ei vankeusrangaistuksen luonteen vuoksi ole mahdollisuutta päästä käyttämään yleisten kirjastojen kaikkia palveluja. Jo vankeuslain esitöissä on korostettu esimerkiksi sitä, että vankien tulisi olla mahdollista käyttää yleisten kirjastojen kaukolainauspalveluja. Vankilakirjastot eivät siis voimassa olevien säännösten nojalla korvaa yleisten kirjastojen palveluja.

Myös vankien tulee saada yleisistä kirjastoista annetussa laissa säädetty kirjastopalvelut yhtäläisesti muiden kansalaisten tapaan, ja on tarkoituksenmukaista, että valtio tukee tämän erityisryhmän mahdollisuuksia kirjastopalvelujen käyttöön ohjaamalla siihen valtionrahoitusta. Opetus- ja kulttuuriministeriön tehtävänä on varmistaa, että mitään ihmisryhmää ei rajata yleisistä kirjastoista säädetyn lainsäädännön soveltamisen ulkopuolelle, kun laki koskee lähtökohtaisesti kaikkia kansalaisia.

Edellä olevan perusteella ja eduskunnan työjärjestyksen 27 §:ään viitaten esitän asianomaisen ministerin vastattavaksi seuraavan kysymyksen:

Miten opetus- ja kulttuuriministeriö aikoo huolehtia siitä, että vangeilla on samat sivistykselliset oikeudet yleisistä kirjastoista annetussa laissa säädettyihin palveluihin kuin muillakin kansalaisilla ja

aikooko opetus- ja kulttuuriministeriö ottaa vastattavakseen vankien kirjastotoiminnan koordinoinnin?

Helsingissä 20.12.2021

Anna Kontula vas